

GÖRSEL İŞİTSEL MEDYANIN GELİŞİMİ

Özgür Coşar
Elektrik-Elektronik Yüksek Mühendisi-Kamu Yönetimi Uzmanı

Televizyon sadece ülkemizde değil, tüm dünyada insanların hayatlarının önemli süresini karşısında geçirdikleri bir cihaz haline gelmiştir. Siyasetten ticarete birçok sektörü etkileyen televizyon, iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle bildiğimiz anlamda televizyon olmaktan çıkmıştır. Ucuzlayan ve yaygınlaşan genişbant İnternet erişimi sonucu alışılageldiğimiz, önceden belirlenmiş yayın akışı ile sunulan televizyon hizmeti, isteğe bağlı video gibi yeni uygulamalarla zenginleşmiştir. Zenginleştirilmiş yeni televizyon hizmetleri genel olarak görsel işitsel medya hizmetleri olarak adlandırılmaktadır.

Çeşitli kaynaklarda farklı bilgiler yer alsa bile Radyo Televizyon Üst Kurulu'nun (RTÜK) 2009 yılında yaptırdığı anket çalışmasına göre Türkiye'de televizyon başında geçirilen ortalama süre yaklaşık 4 saat olarak tespit edilmiştir. (RTÜK, 2009:41) İnsanların uyanık olarak geçirdikleri 16 saatin yüzde 25'ini kapsayan bir mecraya yönelik çeşitli düzenlemelerin yapılması doğaldır. 1980'li yılların ikinci yarısına kadar karasal vericiler ve kablo dağıtım şebekeleri ile sınırlı coğrafyalara ulaştırılan televizyon hizmetleri bu tarihlere geliştirilen uydu teknolojisi sayesinde coğrafi sınırları aşan bir boyut kazanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında

rında radyo yayınlarının özel sektör kuruluşu tarafından gerçekleştirildiği 10 yıllık dönem dikkate alınmaz ise, ülkemizde 1990 yılına kadar özel radyo ve televizyon yayını yapılmamaktadır. 1990 yılında ilk özel televizyon yayının başlamasından sonra (Kejanlıoğlu, 2004: 312) sayısı birden artan özel radyo ve televizyonlar bu alanın düzenlenmesini zorunlu hale getirmiştir. Yayın yapan kuruluşlar arasına özel sektörün de dahil olması bu alanda rekabeti doğurmuştur.

Televizyon Yayıncılığının Tarihi

Televizyon yayıncılığının Türkiye'deki başlangıç örneği olarak İstanbul Teknik Üniversitesi'ndeki (İTÜ) ilk yayın gösterilmektedir. Bu yayın sadece deneysel amaçlı bir yayındır. (itu.edu.tr, 12.10.2010) 1953 yılındaki bu yayın sayılmazsa, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) tarafından ilk yayın 31 Ocak 1968 yılında gerçekleştirilmiştir. 1 Mayıs 1964 yılında kurulan TRT, özerk tüzel kişiliğe sahip olarak kurulmuştur. 1972 yılındaki anayasa değişikliği ile "tarafsız" bir kamu iktisadi kuruluşu şeklinde tanımlanmıştır. 1982 yılında kabul edilen yeni anayasa sonrası TRT Kanunu 1984 yılında yeniden düzenlenmiştir. (trt.net.tr, 12.10.2010)

1980'li yılların ikinci yarısından itibaren gelişmeye başlayan uydu teknolojisi sayesinde televizyon yayıncılığında özel girişimler ticari olarak gerçekleştirilebilir hale gelmiştir. 1990'lı yıllarda birçok alanda yaşanan serbestleşme ve ticarileşmenin televizyon alanına da yansımalarının sonucu olarak 7 Mayıs 1990 tarihinde günde 5 saat düzenli yayın yapmaya başlayan Magic Box şirketinin Star 1 kanalı, Türkiye'nin ilk özel televizyon kanalıdır. (Kejanlıoğlu, 2004: 312) Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın oğlu Ahmet Özal'ın da ortakları arasında bulunduğu Magic Box şirketi yayınlarını Almanya'da kiraladığı stüdyolardan uyduya çıkartarak; Türkiye'de çanak antenler, belediyelerin kurduğu karasal vericiler ve PTT tarafından işletilen kablo televizyon ağı yoluyla izlenmektedir. (Kejanlıoğlu, 2004:320-325)

1990 yılında başlayan özel televizyon yayınları aslında 1982 Anayasası'nın 133. Maddesi'ne aykırıdır. 1993 yılında Anayasa'da yapılacak değişikliğe kadar da bu aykırılık devam etmiştir. 1993 yılına gelene kadar özel radyoların sayısı hızla artmıştır. Özellikle belediyelerin kurduğu radyolar bu dönemde dikkat çekmektedir. (Kejanlıoğlu, 2004:

371) Yaratılan fiili durumun zorlaması, Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi'nin imzalanmasının gündeme gelmesi gibi gerekçelerle radyo televizyon yayınlarındaki devlet tekeli sağlayan Anayasa'nın 133. Maddesi'nde 5 Temmuz 1993 tarihinde değişikliğe gidilmiştir. Maddenin yeni halinde kanunla düzenlenecek şartlar çerçevesinde özel yayıncılara olanak tanınmaktadır. Bu değişikliğin ardından 4 Kasım 1993 tarihinde Avrupa Sınırötesi Yayın Sözleşmesi kabul edilmiştir. (Varol, 2009:25-26)

3984 Sayılı Kanun ve RTÜK'ün Kuruluşu

Anayasa'da yapılan değişiklik sonucu özel radyo ve televizyon kurulmasının önündeki anayasal engel kaldırılmış olmakla birlikte özel radyo ve televizyonların kuruluşuna ilişkin düzenlemeleri tarif edecek yasal düzenlemenin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu yasa çalışmaları 13 Nisan 1994 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından kabul edilip ve 20 Nisan 1994 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 3984 sayılı "Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun" ile sonuçlanmıştır. (Resmi Gazete, 1994:21911)

3984 sayılı Kanun sekiz bölüm ve toplam 42 maddeden oluşmaktadır. Kanunun 3. maddesindeki tanımlar bölümü Avrupa Sınırötesi Televizyon Direktifi'ndeki (ASTD) tanımlarla büyük ölçüde örtüşmektedir. ASTD'nin tercüme edilmiş haline RTÜK'ün web sayfasından ulaşmak olanaklıdır. (rtuk.org.tr, 16.06.2010) Bu çeviride yer alan kimi tanımlamalar ile RTÜK'ün 3984 sayılı Kanunu'ndaki tanımlamaların örtüşmeleri Tablo 1'de sunulmuştur:

Bu ilk yasal düzenlemenin çıkartılmasından 8 yıl sonra 3984 sayılı Kanun'da değişiklikler gündeme gelmiş ve 4756 sayılı Kanun kabul edilmiştir.

4756 Sayılı Kanun ile RTÜK Kanunu'nda Yapılan Değişiklikler

TBMM komisyonlarında yapılan çalışmalar ile "4756 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" 7 Haziran 2001 tarihinde TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilmiş ve dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in onayına sunulmuştur. Cumhurbaşkanı Sezer, bazı maddelerin Anayasa'ya aykırılığını ileri sürerek yasayı veto etmiştir. Ancak TBMM tarafından yasa üzerinde hiçbir değişiklik yapılmadan TBMM Genel Kurulu'na tekrar sevk edilmiştir ve 4756 sayılı Yasa 21 Mayıs 2002 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

4756 sayılı Kanun ile RTÜK üyelerinin seçimini düzenleyen 6. ve radyo televizyon sahipliğini düzenleyen 29. Madde'de değişiklik yapılmıştır. RTÜK'ün üye sayısı 9 olarak

birakılmış, ancak ilk metinde yer aldığı şekliyle 9 üyenin tamamının TBMM tarafından seçilmesinin yerine beşinin TBMM tarafından, ikisinin Yükseköğretim Kurumu Genel Kurulu'nun kurul üyesi olmayan elektrik-elektronik iletişim, kültür-sanat ve basın-yayın dallarından göstereceği dört aday arasından Bakanlar Kurulu'nca, birinin en çok sarı basın kartı sahibi üyesi bulunan iki gazeteciler cemiyeti ile Basın Konseyi'nin ortaklaşa göstereceği iki aday arasından Bakanlar Kurulu'nca, bir üyenin ise Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği'nin kamu görevlileri arasından göstereceği iki aday arasından Bakanlar Kurulu'nca seçileceği öngörülmüştür.

Radyo televizyon kuruluşu sahipliğine yönelik olarak yapılan düzenleme, medya sahipliğinde tekelleşmenin yolunu açtığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Söz konusu değişiklik ile gerçek veya tüzel kişi veya bir sermaye grubu niteliğindeki hissedarın bir televizyon ya da radyo kuruluşunda sahip olabileceği hisse oranı yüzde 20'den yüzde 50'ye çıkarılmıştır. Hisse oranı sahipliğine getirilen sınırlama, her radyo ve televizyon için değil; sadece yıllık ortalama yüzde 20'lik izlenme ve dinlenme oranını aşan radyo ve televizyonlar için öngörülmüştür. Bir hissedarın tüm şirketlerdeki toplam hisse oranının yüzde 20'den fazla olamayacağı yönündeki sınırlama kaldırılmış; yine yıllık izlenme veya dinlenme oranı ölçütünden hareketle, bu oranın aşımının birden fazla televizyon ve radyodaki hisselerin toplamı nedeniyle meydana gelmesi halinde, hisse sahibinin toplam pay sahipliğini yüzde 50'nin altına indirecek biçimde yeterli sayıda şirketi 90 gün içinde satacağı hükme bağlanmıştır. Yeni düzenleme ile yabancı sermayenin payı yüzde 20'den yüzde 25'e çıkartılmıştır. (Geçgil, 2005)

Yasal düzenlemenin çeşitli maddelerinin iptali ve yürütmesinin durdurulması istemiyle gerek dönemin Cumhurbaşkanı Sezer, gerekse bir grup milletvekili tarafından Anayasa Mahkemesi'ne 2002 ve 2004 yıllarında başvurulmuştur. Başvurular sonucunda tartışmalı olan 6. ve 29. Madde'ye ilişkin yeni düzenlemeler uygulanamaz hale gelmiştir.

5373 Sayılı Kanun ile RTÜK Kanununda Yapılan Değişiklikler

Anayasa Mahkemesi'nin kısmi iptal ve yürütmenin durdurulması kararlarının ardından TBMM tarafından 3984 sayılı Kanun'da değişiklikler öngören 4 maddelik 5373 sayılı Kanun hazırlanmış ve 24 Haziran 2005 tarihinde kabul edilmiştir. Söz konusu kanun ile RTÜK üyelerinin seçiminin düzenlendiği 6. Madde'de değişiklik yapılmıştır. Yeni düzenleme şu şekildedir (rtuk.org.tr, 15.06.2010):

"Üst Kurul, en az dört yıllık yüksek öğrenim görmüş, meslekleriyle ilgili konularda kamu veya özel kuruluşlarda en az on yıl görev yapmış, meslekî açıdan yeterli bilgiye, deneyime ve Devlet memuru olma niteliğine sahip, otuz yaşını doldurmuş kişiler arasından Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce seçilen dokuz üyeden oluşur.

Seçim için, siyasi parti gruplarının üye sayısı oranında belirlenecek üye sayısının ikişer katı aday gösterilir ve Üst Kurul üyeleri bu adaylar arasından her siyasi parti grubuna düşen üye sayısı esas alınmak suretiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nca seçilir. Ancak, siyasi parti gruplarında, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapılacak seçimlerde kime oy kullanılacağına dair görüşme yapılamaz ve karar alınmaz.

Tablo 1-3984 Sayılı RTÜK Kanunu ve ASTD'deki tanımlama örnekleri

Tanım	3984 Sayılı RTÜK Kanunu	ASTD
Yayıncı	Kamu tarafından izlenmesi için radyo, televizyon program ve veri hizmetleri tertip eden ve ileten veya değişiklik yapılmadan ve tam olarak üçüncü tarafa iletilmesini sağlayan gerçek veya tüzel kişiyi,	Genel kamu tarafından alınacak televizyon programı hizmetlerinin düzenlenmesinde editör sorumluluğuna sahip olan ve bunları ileten veya tamamen ve değiştirilmeden bir üçüncü tarafça iletilmelerini sağlayan gerçek ya da tüzel kişi anlamına gelmektedir;
Reklam	Bir ürün veya hizmetin alım, satım veya kiralmasını geliştirmek, bir amaç veya düşünceyi yaymak veya reklamcının istediği başka etkileri oluşturmak amacıyla, ücret veya benzer bir karşılık ile iletim zamanında reklamcıya tahsis edilen kamuya yönelik duyuruları	Bir ürün veya hizmetin satışını, satın alınmasını veya kiralanmasını artırmaya, bir ilke veya görüşü iletmeye veya reklamcı ya da yayıncının kendisi tarafından istenen herhangi bir diğer etkiyi yaratmaya yönelik, ödeme veya benzeri değerlendirmeler karşılığında veya kendi kendini tanıma amacıyla yapılan her tür kamu ilanı anlamına gelmektedir;
Yeniden İletim	Yetkili yayın kuruluşu tarafından kullanılan teknik araç ne olursa olsun, halkın izlenmesi amacıyla yayınlanan radyo ve televizyon program hizmetlerinin değişiklik yapılmaksızın bütünü'nün veya bir bölümünün alınmasını ve aynı anda veya daha sonra iletilmesini	Yayıncılar tarafından genel halk tarafından alınmak üzere iletilen tam ve değiştirilmemiş televizyon program hizmetlerinin veya bu hizmetlerin önemli kısımlarının kullanılan teknik yöntemlerden bağımsız olarak alınması ve eşzamanlı olarak iletilmesi anlamına gelmektedir;

Üst Kurul üyelerinin seçimi, adayların belirlenerek ilâ-nından sonra on gün içinde yapılır. Siyasi parti grupları tarafından gösterilen adaylar için ayrı ayrı listeler halinde birleşik oy pusulası düzenlenir. Adayların adlarının karşısındaki özel yer işaretlenmek suretiyle oy kullanılır. Siyasi parti gruplarının ikinci fıkraya göre belirlenen kontenjanlarından Üst Kurul'a seçilecek üyelerin sayısından fazla verilen oylar geçersiz sayılır.

Karar yeter sayısı olmak şartıyla seçimde en çok oyu alan boş üyelik sayısı kadar aday seçilmiş olur. Seçim sonucu Resmi Gazete'de yayımlanır.

Üst Kurul üyelerinin görev süresi altı yıldır. Üyelerin üçte biri iki yılda bir yenilenir. Üyelerin görev süresinin bitiminden iki ay önce; üyeliklerde herhangi bir sebeple boşalma olması halinde ise, boşalma tarihinden veya boşalma tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde ise tatilin bitiminden itibaren bir ay içinde aynı usulle seçim yapılır. Bu seçimlerde, boşalan üyeliklerin siyasî parti gruplarına dağılımı, ilk seçimde siyasi parti grupları kontenjanından seçilen üye sayısı ve siyasî parti gruplarının halihazırdaki oranı dikkate alınmak suretiyle yapılır. Üyeliklerdeki boşalma sebebiyle yapılan seçimlerde seçilen üyeler, yerine seçildikleri üyelerin görev süresini tamamlar."

5373 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik sonucu RTÜK üyeliklerinin tamamı TBMM tarafından belirlenir hale gelmiştir. RTÜK'ün tarafsızlığı konusunu kamuoyunda tartışılmaya başlanmıştır. Nitekim yasa değişikliği ardından belirlenen RTÜK üyelerinin 6'sı iktidar partisi, 3'ü ana muhalefet partisi tarafından önerilen adaylar olmuştur.

Frekans Planlaması ve Tahsis İhalesi

RTÜK Kanunu'nun son halini incelemeden önce bugüne kadar bir türlü sonuçlandırılmayan frekans planlaması ve frekans tahsis ihalesi konusuna değinmek gerek-

tedir. Frekans planlamasının gerçekleştiril(e)memiş olması mevzuat açısından bir eksiklikten ziyade siyasi iradenin tercihi yüzünden olduğu söylenebilir.

1994 yılında frekans planlaması yapılması için görevlendirilen RTÜK, planı Bilkent Üniversitesi'ne yaptırmış ve yapılan frekans planlamasına göre ilk frekans tahsis ihaleleri 1997 yılında yerel düzeydeki tahsisler için başlatılmıştır. Ancak ihale süreci devam ederken; dönemin hükümeti, ihaleye katılım koşulları arasında Ulusal Güvenlik Belgesi'nin eklenmesini istemiş ve ihaleler, katılımcı kuruluşların istenen belgeye sahip olmaması gerekçesiyle durdurulmuştur. 1997'de duran süreç, hükümet değişiklikleriyle birlikte 2001 yılında yeniden başlatılmak istenmişse de alınan yürütmeyi durdurma kararları nedeniyle başlatılmamıştır. (RTÜK 2007: 9)

2003 yılında yapılan yasal değişiklik ile frekans planı yapılması görevi RTÜK'ten alınarak o dönem Telekomünikasyon Kurumu (TK) adını taşıyan günümüzdeki ismiyle Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu'na (BTK) verilmiştir. Verilen görev analog ve sayısal karasal radyo ve TV için ulusal frekans planlarının, kanunun yayımlandığı tarihten itibaren 6 aylık sürede tamamlanması, onaylanmak üzere Haberleşme Yüksek Kurulu'na (HYK) sunulması, HYK tarafından onaylanan planların uygulanmak üzere RTÜK'e gönderilmesi şeklindedir. Nitekim belirtilen süreye uymak kaydıyla planlar BTK'ca hazırlanmış ve HYK'ya sunulmak üzere Şubat 2003'de gönderilmiştir. HYK, analog frekans planlarının yapılması yerine sayısal karasal yayına ilişkin hazırlıkların hızlandırılması yaklaşımını benimsemiştir. Günümüzde analog frekansların kullanımına ilişkin sonuçlandırılmış bir ihale bulunmamaktadır. Analog frekansların yayıncılık için kullanımının yakın zamanda tamamen biteceği göz önüne alınarak, artık bu teknoloji için bir ihale açılmayacaktır. RTÜK'ün yeni kanununda frekans planlaması ve tahsisine ilişkin sürecin bir bölümü tanımlanmıştır. Tanımlanmayan bölüm, yasada 6 ay içerisinde çıkartılması öngörülen yönetmeliklerde açıklanacaktır.

6112 Sayılı Son Kanun

3984 sayılı Kanun çıkartılırken geçerli olan Avrupa Sınırötesi Televizyon Direktifi yıllar içerisinde değişikliğe uğramış ve son olarak yerini 2007 yılında Avrupa Birliği (AB) Resmi Gazetesi'nde yayımlanarak yürürlüğe giren

AB Görsel-İşitsel Medya Hizmetleri Direktifi'ne (GİMHD) bırakmıştır. (RTÜK, 2010) Müktesebata uyum gerekçesinin yanı sıra sayısal yayıncılık, isteğe bağlı yayıncılık, yüksek tanımlamalı yayınlar gibi teknolojiye yeni bir yasa yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. Hazırlanan kanun 3 Mart 2011 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Kanunun tanımlar bölümü ile GİMHD'nin ilgili bölümünün benzerliğine ilişkin Tablo 2'de örnekler sunulmuştur. Bu benzerlikler müktesebata uyum amacının yerine getirildiğinin göstergelerinden birisidir. GİMHD'nin Türkçe metni için RTÜK web sayfasındaki belge dikkate alınmıştır. (rtuk.org.tr, 13.10.2010)

Kanunda sayısal yayıncılığa geçiş ile ilgili ayrıntılı tarihler belirlenmiştir. Geçiş sırasında uygulanacak işlemlere ilişkin düzenlemeler çıkartılacak yönetmeliklerle belirlenecektir. Sayısal yayıncılığa geçiş konusunun önceliklendirilmiş olması, AB'nin geçiş için son tarih belirlemiş olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. AB'ce belirlenen sayısal yayıncılığa geçiş için son tarih 2012 sonu şeklindedir. (europa.eu, 16.06.2010)

Kanun ile yayın kuruluşlarında yabancı sermaye oranı yüzde 25 düzeyinden yüzde 50 düzeyine yükseltilmektedir. TRT yayınlarının RTÜK denetimine alınması kanunun önemli yeniliklerinden sayılmaktadır. Özel sektör kuruluşları ile rekabeti bozucu bir unsur olarak değerlendirilen TRT'nin RTÜK denetimi dışında bırakılmış olması ortadan kaldırılabilecektir. İzleyici temsilciliği, akıllı işaretler ve koruyucu sem-

Tablo 2- Son Kanun ve GİMHD'deki tanımlama örnekleri

Tanım	Kanun Tasarısı	GİMHD
Program	Bir medya hizmet sağlayıcı tarafından hazırlanan bir yayın akış çizelgesi veya katalog içinde yer alan bir dizi görsel ve/veya işitsel unsurun oluşturduğu tek bir bütünü	Medya hizmet sağlayıcısı tarafından oluşturulan bir akış çizelgesi veya katalog içindeki tek bir öğeyi oluşturan bir dizi sesli veya sessiz hareketli görüntüler anlamına gelir ve Şekil ve içeriği televizyon yayıncılığının Şekil ve içeriği ile benzerlik gösterir. Program örnekleri; konulu uzun metrajlı filmler, spor olayları, durum komedileri, belgeseller, çocuk programları ve özgün dramaları içerir
Medya Hizmet Sağlayıcısı	Radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmeti içeriğinin seçiminde editöryal sorumluluğu bulunan ve bu hizmetin düzenlenme ve yayınlanma biçimine karar veren tüzel kişiyi	Görsel-İşitsel medya hizmetinin görsel-İşitsel içeriğinin seçiminde editöryal sorumluluğu olan ve bu içeriğin düzenlenme biçimine karar veren gerçek veya tüzel kişi anlamına gelir
Tele-alışveriş	Taşınmazlar, hak ve yükümlülükler dâhil olmak üzere, mal veya hizmetlerin bir ücret karşılığında temini amacıyla kamuya yönelik doğrudan arz yayını	Taşınmaz mallar, hak ve yükümlülükler dâhil olmak üzere, ücret karşılığında mal veya hizmetlerin temini amacıyla kamuya yönelik doğrudan arz yayını anlamına gelir
Ürün yerleştirme	Bir ürün, hizmet veya ticarî markanın, ücret veya benzeri bir karşılıkla program içine dâhil edilerek veya bunlara atıf yapılarak, program içinde gösterildiği her tür ticarî iletişimi,	Bir ürün, hizmet veya ticarî markanın, ücret veya benzeri bir karşılıkla, program içine dahil edilerek veya bunlara atıf yapılarak program içinde gösterildiği her tür görsel işitsel ticarî iletişimi ifade eder.

oller ile izleyicilerin yayınlara ilişkin daha fazla söz sahibi olmaları sağlanacaktır. İzleme ölçümü yapılması konusu RTÜK denetimi altına alınmaktadır. Ölçüm yapacak şirketin RTÜK'ten izin alması zorunluluğu getirilmektedir.

Kanunda yayın ilkeleri bölümü yenilenmektedir. GİMHD'de küçüklerin korunmasına yönelik olarak konulan düzenleme şu şekildedir: (rtuk.org.tr, 13.10.2010)

“Üye Devletler, yargı yetkileri altındaki yayıncıların televizyon yayınlarında, küçüklerin fiziksel, zihinsel veya ahlaki gelişimlerine ciddi şekilde zarar verebilecek, özellikle pornografi veya ölçüsüz şiddet içeren programlara yer vermemelerini sağlamak amacıyla uygun önlemler alacaktır.

2. 1. paragrafta belirtilen önlemler, yayın zamanını seçerek veya herhangi bir teknik önlem kullanılarak yayının iletildiği alandaki küçüklerin bu tür yayınları normal şartlarda görmelerine veya duymalarına engel olunmasının sağlandığı durumlar haricinde küçüklerin fiziksel, zihinsel veya ahlaki gelişimlerini etkilemesi muhtemel diğer programlara da uygulanacaktır.

3. Bunun yanı sıra, bu tür programların şifresiz yayınlanması halinde, Üye Devletler, bu programlardan önce sesli bir uyarının yapılmasını veya tüm yayın süresince görsel bir işaret kullanarak tanımlanmasını sağlayacaktır.”

Kanunda konuyla ilgili bölüm ise daha muğlak ifadeler içermektedir (rtuk.gov.tr, 15.04.2011):

“Radyo ve televizyon yayın hizmetlerinde, çocuk ve gençlerin fiziksel, zihinsel veya ahlâkî gelişimine zarar verebilecek türde içerik taşıyan programlar bunların izleyebileceği zaman dilimlerinde ve koruyucu sembol kullanılmadan yayınlanamaz.”

GİMHD'deki düzenlemede “ciddi şekilde zarar verebilecek” denildikten sonra “özellikle pornografi veya ölçüsüz şiddet içeren” denilerek ciddi şekilde zarar verebilecek kavramı açıklanmıştır.

Kanun ile cevap ve düzeltme hakkı yeniden düzenlenmektedir. Yeni metinde ilgili tarafa, mahkemeye başvurmadan önce yayın kuruluşundan cevap ve düzeltme hakkının kullanılmasını isteme imkânı sağlanmaktadır. Cevap ve düzeltme hakkı GİMHD'de de ayrıntılı bir şekilde yer almaktadır.

GİMHD'de ayrıntılı olarak tanımlanmış reklam ve tele-alışverişe ilişkin düzenlemeler tasarıya aynen yansıtılmıştır. Yerli yapılara ve Avrupa eserlerine yer verilmesine yönelik düzenlemeler de GİMHD'den doğrudan aktarılan bölümler arasındadır.

Sayısal karasal yayıncılığa geçiş ile ilgili sürece ilişkin tarihler, yeni kanunda sıralanmıştır. Ancak sektörün beklediği teknik ayrıntılar (modülasyon, sıkıştırma v.b.) çıkarılacak yönetmeliğe bırakılmıştır. Aslında kanunda birçok

konunun düzenlenmesine ilişkin ayrıntılar yönetmeliklere bırakılmıştır. Söz konusu yönetmeliklerin ivedilikle çıkarılması, sektörün önünü açacağı gibi son kullanıcı olan bizlerin de satın alma kararlarını etkileyecektir. Örneğin piyasada satılan birçok LCD/LED televizyonların üzerinde DVB-T alıcı ünitesi bulunmaktadır. Ancak sayısal karasal yayında kullanılacak modülasyonun DVB-T olacağı kesin değildir. Eğer modülasyon için DVB-T2 standardı seçilirse, bu durumda DVB-T alıcılı televizyon sahiplerinin ayrıca DVB-T2 alıcılı bir cihaz edinmeleri gerekecektir.

İlerleme Raporlarında Görsel İşitsel Medya

Türkiye'nin “İlerleme Raporları” 1998 tarihinde başlamaktadır ve son ilerleme raporu 2010 tarihlidir. 1998 yılındaki İlerleme Raporu'nda 1994 yılı tarihli RTÜK Yasası'ndan bahsedilmekte ve Türkiye'nin ASTD'ni onayladığı tespiti yapılmaktadır. AB müktesebatına uyum konusunda inceleme yapılabilecek bilginin bulunmadığı söylendikten sonra uyumun olmadığı sonucuna varılmıştır. 1999 tarihli İlerleme Raporu'nda konuya fazla yer ayrılmamış ve müktesebat uyumunun olmadığı tespiti tekrarlanmıştır.

Görsel işitsel medya alanına ilişkin ilk geniş çaplı değerlendirmeye 2000 yılı tarihli İlerleme Raporu'nda rastlanmaktadır. Söz konusu raporda sayısal frekans ihalesinin yapılmamasından, yabancıların medya alanında hisse sahibi olmaları önündeki kısıtlamadan bahsedilmekte ve alanın AB ile uyumu için çok yol kat edilmesi gerektiği tespiti yapılmaktadır. 2000 yılı düşünüldüğünde 1990'lı yıllarda başlayan özel televizyon ve radyoların halen yasal olmadan yayın yapmaya devam etmeleri, farklı dil ve lehçelerde yayına izin verilmeyişi gibi konuların Türkiye gündemini meşgul etmeye başladığı hatırlanacaktır. Bu tarihlerde RTÜK Yasası'nda değişikliğe gidilmesi konu-

sunda TBMM'de çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalara İlerleme Raporu'nda da değinilmiştir. Özellikle Kurul üyelerinin seçiminin ne şekilde yapılacağını belirlenmekte olduğuna dikkat çekilmiştir.

2001 tarihli İlerleme Raporu'nda RTÜK Yasası'nda yapılan ve Cumhurbaşkanı tarafından veto edilen değişiklikler irdelenmiştir. Bu değişikliklerin AB ile uyum konusunda bir ilerleme getirmediği, mevcut durumdaki uyumsuzluğu pekiştirdiği yorumlarına yer verilmiştir. Özellikle ifade özgürlüğü ile Kurul'un bağımsızlığının tartışılmalı hale geldiği vurgulanmıştır. Türkçe'den başka dillerde yayına yönelik yasağın yeni düzenlemelerle pekiştirildiği de İlerleme Raporu'ndaki önemli tespitlerdendir. Ayrıca Türkiye'nin Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) kapsamında verdiği kimi taahhütlerin AB mevzuatı ile çeliştiğine dikkat çekilmiştir. Söz konusu çelişkiler temelde AB yapımlarının desteklenmesi, kamu yayıncısının kayrılması gibi konuları içermektedir.

2002 tarihli İlerleme Raporu'nda 1998 tarihli rapora atıfta bulunularak, bu tarihten beri çok da fazla ilerleme kaydedilmediği sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte özellikle farklı dil ve lehçelerde yayına izin veren RTÜK Yasası değişikliği (4756 sayılı Yasa'dan bahsediliyor) önemli, ancak eksik bir gelişme olarak nitelendirilmiştir. Uygulama mevzuatının (yönetmeliğin) yayınlanması gerektiği vurgulanmıştır.

2003 yılında, 2002 yılında çıkartılan farklı dil ve lehçelerde yayına izin veren düzenlemeye ilişkin yönetmeliğin yayınlandığından bahsedilmiş, ancak yayınların (farklı dil ve lehçelerde) başlatılmadığından yakınılmıştır.

1998-2003 yılları arasındaki ilerleme raporlarına bakıldığında 1990'lı yıllardan bu yana yasal olmayan bir şekilde devam ettirilen özel radyo ve televizyon yayını ile bir türlü yapılamayan frekans planlama

ihalesi konularının neredeyse hiç önemli görülmediği gözlemlenmektedir. Oysa yasadışı faaliyette bulunan radyo ve televizyonların AB ile uyumlu olduğunu düşünmek bile abestir. Birliğin farklı dil ve lehçelerde yayına gösterdiği ilginin frekans planlaması ihalesi, Kurul üyelerinin seçimi ve genel olarak Kurul'un yapısı, kamu yayıncısının hükümet ile olan ilişkileri gibi konulardan esirgenmiş olması düşündürücüdür.

2004 yılındaki İlerleme Raporu Türkiye'nin takdir edildiği bir rapordur. Rapora göre sonunda Türkçe dışında dil ve lehçelerde yayın başlatılmıştır. Her ne kadar özel yayıncıların farklı dil ve lehçelerde yayınlarına ilişkin ağır yaptırımlar olsa bile Türkiye'nin adımları beğenilmiştir. 2003 yılına kadar önemli görülmeyip ilerleme raporlarında neredeyse hiç yer almayan frekans planlaması ihalesi ile Kurul'un bağımsızlığı konuları dile getirilmiştir. Bu alanda AB müktesebatı ile uyumun olmadığı tespiti yapılmıştır.

2005 yılı İlerleme Raporu'nu bir hayal kırıklığı raporu olarak okumak mümkündür. 2004 yılı raporunda dile getirilen farklı dil ve lehçelerdeki yayına ilişkin olumlu gelişmeler, hiçbir özel yerel medya kuruluşuna lisans verilmemiş olması ve hiçbir ulusal medya kuruluşunun lisans başvurusunda bulunmaması nedenleriyle yetersiz kaldığı şeklinde yorumlanmıştır. Kurul'un frekans planlaması konusundaki "başarısızlığı" bir kez daha vurgulanmıştır. Aslında dikkatli gözlerden kaçmayacak gerçek, kimi bölümlerin bir önceki yıldan kopyala/yapıştır yöntemiyle alıntılanıdır. Türkiye'nin medya alanında kimi düzenlemeleri yapmış olmasının, uygulamanın yapılan düzenleme yönünde olmayabileceği gerçeğinin AB tarafından fark edilmesi 2005 yılı raporunda hissedilmektedir.

2006 ve 2007 yılı ilerleme raporları birbirinin kopyası niteliğindedir. AB müktesebatıyla sınırlı uyum, reformlarda gecikmeler, bir önceki rapora göre

ilerlemenin çok sınırlı olması ya da hiç olmaması her iki raporun kısa özetidir.

2008 yılı raporu ise TRT Yasası'ndaki değişiklikler ve RTÜK kararlarının şeffaflaşması olumlu bulunmuş, ancak uyumun sınırlılığı yeniden vurgulanmıştır. 2009 yılındaki raporda ise TRT'nin Kürtçe kanal kurması (TRT-6) ve günde 2 saat Ermenice yayına başlaması olumlu gelişmeler olarak sıralanmakla birlikte yasal uyumsuzluk yeniden dile getirilmiştir. Ayrıca frekans planlamasının yapılmamış olmasının sektöre zarar verdiği ilk kez dile getirilmiştir.

Son İlerleme Raporu 2010 yılı tarihlidir. Bu raporda farklı dil ve lehçelerde yapılan yayınların sayısının artması, RTÜK'ün bu yayınların yapıldığı dilleri bilen personel istihdam etmesi olumlu gelişmeler olarak sıralanmıştır. Müktesebat uyumsuzluğuna dikkat çekilerek, Mayıs 2010'da TBMM'ye sevk edilen kanun tasarısının sorunları çözmesinin beklendiği belirtilmiştir. Frekans tahsislerinin yapılamamış olmasının sektöre zarar verdiği vurgulanmıştır. Bu son raporda, diğerlerinde görülmeyen bir yenilik göze çarpmaktadır. Raporun bilgi toplumu ve medya bölümünün sonunda şu ifadeler yer verilmiştir:

"Yayıncılara uygulanan yaptırımlar ve yayıncılıkla ilgili kanunun bazı maddelerinin yorumlanış biçimi endişelere yol açmıştır. RTÜK, Haziran ayında, Ermeni meselesi hakkında konuşan bir yazarın sözleri için ilgili kanala yayın yasağı getirmiştir ve bu da düzenleyici kuruma göre eleştiri sınırlarını aşmıştır."

İlerleme raporları genel olarak değerlendirildiğinde AB'nin en öncelikli konusunun Türkçe dışındaki dillerde yapılacak yayın ve medyada yabancıların pay sahipliği konuları olduğu sonucuna ulaşmak olanaklıdır. Kurul'un bağımsızlığı, kamu yayıncısının hükümet ile ilişkileri, kültürel azınlıkların ve toplumun tüm kesimlerinin kamu yayıncısının olanaklarından eşit olarak yararlanması, frekans planlaması, sayısal yayıncılık gibi konulara raporlarda ya hiç değinilmemiş ya da kısaca geçitirilmiştir.

Ulusal Programlarda Görsel İşitsel Medya

"Ulusal Programlar" incelendiğinde mevzuata uyum için gerekli kanun değişiklikleri ve bunlar için öngörülen tarihlerle ilgili kurumların isimlerinden oluşan listeler görülmektedir. Bu alandaki AB mevzuatı ile ulusal mevzuatın hangi noktalarda örtüştüğü, hangi noktalarda ayrıştığına ilişkin bir inceleme ihtiyacı hissedilmediği anlaşılmaktadır. Ulusal programlardaki önceliklendirme ve tarihlendirme de ilginçtir. İlerleme raporlarında defalarca dile getirilen Kurul'un yapısının güçlendirilmesi gerekliliği ulusal programlarda 2012 yılına bırakılmıştır. Yine sayısal frekans ihalesinin gerçekleştirilmesi de 2011 yılına bırakılmıştır. (2008 tarihli Ulusal Program'da öngörülen tarihler)

Sayısal televizyon yayıncılığı konusu yalnızca yasal bir düzenlemeden ibaret bir konu değildir. Türkiye'nin hane halkının yüzde 50'sine yakını televizyon programlarını çatı anteni olarak adlandırılan analog yayın ile izlemektedir. Çoğunlukla orta ve düşük gelir seviyesinde olduğu tahmin edilen bu nüfusun sayısal yayına geçiş ile birlikte karşılaşılabilecek set üstü kutu alma zorunluluğunun maliyetinin devlet tarafından üstlenilip üstlenilmeyeceği belirsizdir. Aynı şekilde sayısal yayına geçiş ile birlikte boşa çıkacak frekansların hangi alanlarda ne şekilde kullanılacağı, sayısal yayında lisanslamanın hangi kriterlere göre yapılacağı, mevcut analog yayıncılara öncelik verilip verilmeyeceği gibi konular kamuoyunda hiç tartışılmamaktadır. Toplumun tüm kesimlerini ilgilendiren bu konuların yalnızca AB ile uyum için yerine getirilmesi gerekli birer zorunluluk halinde değerlendirilmesi hatalıdır.

Katılım Ortaklığı Belgelerinde Görsel İşitsel Medya

"Katılım Ortaklığı Belgelerinin" tümünde görsel ve işitsel medya alanına ilişkin aşağıdaki tespit yer almaktadır:

"Kısa vadede görsel-işitsel politika alanında, başta Sınırsız Televizyon Direktifi olmak üzere, mevzuat uyumunun başlatılması ve yeni düzenleyici çerçevenin etkili, kesin ve şeffaf bir şekilde uygulanmasının sağlanması."

Orta vadede ise görsel-işitsel mevzuatın uyumlaştırılmasının tamamlanması ve bağımsız radyo-televizyon düzenleyici kurumunun imkanlarının artırılması."

Her iki ifade, herkesin üzerinde hem fikir olabileceği ifadelerdir. Elbette bu ifadelerin gereğini yerine getirecek şekilde yasal düzenlemelerin ve uygulamaların gerçekleştirilmesi noktasında, herkesin malumu sorunlar bulunmaktadır.

Sonuç

İlerleme raporları, ulusal program ve katılım ortaklığı belgeleri incelendiğinde AB'nin Türkiye'nin görsel ve işitsel medya alanındaki düzenlemelerinin bir bölümüyle ilgilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Ulusal kamuoyunda çokça tartışılan RTÜK'ün bağımsızlığı, çeşitli denetim işlemleri, frekans planlamasının yapılamaması gibi konular AB'nin gündeminde fazla yer teşkil etmemektedir. Bununla birlikte medya kuruluşlarında yabancıların hisse oranı, Türkçe dışında dil ve lehçelerde yayın Birlik tarafından dikkatle takip edilen konulardır.

Hükümetin yapmış olduğu RTÜK Yasası'nda değişikliklerin, AB ile uyumdan ziyade RTÜK üzerindeki siyasi denetimi artırıcı yönde olduğu görülmüştür. AB tarafından

yapılan değişikliklere destek verilmesi amacıyla yabancıların medya alanındaki hisse oranları, Türkçe dışındaki dil ve lehçelerde yayın konularına ilişkin düzenlemelerde de değişikliklere yer verilmiştir. Ancak ilerleme raporlarında da eleştirildiği üzere bu değişiklikler çoğunlukla kağıt üzerinde kalmış, hayata geçirilmemiş ya da hedeflendiği şekildedir uzak bir biçimde uygulanmaya başlanmıştır.

Yayıncılık, teknolojinin yoğun olarak kullanıldığı bir sektördür. Sayısal teknolojilerin girmesi ile birlikte yaygınlaşan ve ucuzlayan geniş bant erişim, yayıncılığın şeklini ciddi oranda değiştirecektir. AB'nin GİMHD'de bu değişim doğru bir şekilde okunmuş ve buna yönelik düzenlemelerin çerçevesi belirlenmiştir. Ayrıca küçüklerin korunması gibi konular, pornografi ve ölçsüz şiddet ile sınırlı tutulmuştur. RTÜK'ün son yasasında da aynen korunan müstahcenlik gibi yoruma fazlasıyla açık bir kavrama GİMHD'de yer verilmemiştir.

Sonuç olarak AB'ye uyum adı altında çıkarılan yasa değişiklikleri ile tüm üyeleri TBMM tarafından belirlenen, özerkliği ve bağımsızlığı ciddi tartışmalara açık bir üst kurul tarafından şekillendirilecek Türkiye görsel ve işitsel medya alanının AB ile uyumlu olmasını beklemek fazlaca iyimser bir bakış olacaktır. Bu noktada bir eleştiriyi de kamuoyuna, sektörde çalışmalarında bulunan meslek odaları, sivil toplum kuruluşları ve sendikalara yöneltmek yerinde olacaktır. RTÜK'ün son yasasının TBMM'ye sevkii ile yasallaşması arasında 6 aydan fazla zaman geçmiştir. Bu kadar uzun süre boyunca konuyla ilgisi bulunan örgütlerden yeterli eleştiriler, öneriler kamu ile paylaşılmamıştır.

Kaynakça

AB Web Sitesi (2010), Switchover from analogue to digital broadcasting, http://europa.eu/legislation_summaries/audiovisual_and_media/l24223a_en.htm (16.06.2010)

Başbakanlık Web Sitesi (2010), Yeni RTÜK Kanun Tasarısı Metni, <http://www.basbakanlik.gov.tr/Handlers/FileHandler.ashx?FileId=3905> (25.05.2010)

Geçgil, A. B. (2005), Medya Piyasalarında Hukuki Düzenlemeler ve Rekabet Hukuku Uygulamaları Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, <http://www.rekabet.gov.tr/word/4donemuzmantez/gecgil.pdf> (15.06.2010)

İstanbul Teknik Üniversitesi, İTÜ Radyosu, <http://www.itu.edu.tr/yazici/?kampusler/yasam/itu-radyosu> (12.06.2010).

Kejanlioğlu, D.B. (2001) "Radyo TV Yayıncılığı Siyaseti", <http://eski.bianet.org/diger/arastirma222.htm#top> (11.06.2010).

Kejanlioğlu, D.B. (2004) *Türkiye'de Medyanın Dönüşümü*, Ankara: İmge Kitabevi

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (2007) *2008 Yılı Tahmini Bütçesi ve 2006 Yılı Kesin Hesabı ile 2007 Yılı Faaliyetleri Hakkında Rapor*, Ankara.

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, AB Görsel-İşitsel Medya Hizmetleri Direktifi Tercüme Metni, http://www.rtuk.gov.tr/sayfalar/DosyaIndir.aspx?icerik_id=65ac6193-bcb6-4464-b060-aaa68e0cb495 (13.10.2010)

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Amaç, Kapsam ve Tanımlar, http://www.rtuk.gov.tr/sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik_id=bdb93fb0-0abc-4c70-97c9-4895ab012f7a (15.06.2010)

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi Tercüme Metni, http://www.rtuk.gov.tr/sayfalar/DosyaIndir.aspx?icerik_id=f162e436-5b37-4630-bf42-b955-d4cfa3e3 (16.06.2010)

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (2009) *Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması-2*, Ankara.

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (2010), *Yeni RTÜK Yasasıyla Kitlelesel Yayınlardan Kişisel Yayınlar, Yayıncılıkta Yeni Mevsim: İsteğe Bağlı Yayınlar Başlıyor Basın Bildirisi*, http://www.rtuk.gov.tr/sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik_id=e0c3-b8a1-6619-49c1-919f-3831505f72d7 (16.06.2010)

Resmi Gazete (2004), 12.04.2004 tarih ve 21911 sayılı Resmi Gazete, Ankara.

Varol, H. (2009) *RTÜK ve Gelişmişlik Oranına Göre Ülkelerin Radyo-Tv Yayınları, Denetimi ve Karşılaştırılması*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı Radyo ve Televizyon Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT), Kurumsal Tarihçe, <http://www.trt.net.tr/Kurumsal/Tarihce.aspx> (12.06.2010). ◀

